

Determinace osobnosti

Slovo determinace znamená, že člověk je určitým způsobem nasměrován ve smyslu pravděpodobného reagování na podněty prostředí, ve kterém se nachází. Je to prostředí přírodní a sociokulturní. Člověk však není determinován jednoznačně. Má vysokou schopnost učení. Jen velmi málo reakcí je u člověka, jako biologického druhu, podmíněno instinktivně. Tím je vytvořen prostor, aby byl schopen tvořivým způsobem aktivně odpovídat na podněty prostředí. Nejen aby je přežil, ale aby podněty ze svého prostředí přírodního a sociálního využil pro svůj optimální rozvoj ve společenství s druhými lidmi.

Biologická determinace

dědičnost (od genotypu k fenotypu) ,

konstituce (typ atletický, piknický, astenický, tělesná stavba)

vliv mozku (centrální řízení NS: narušení úrazem nebo drogami vede ke změnám osobnosti)

temperament (nervová soustava nejspíše vytváří obecný podklad pro určitý způsob reagování jedince – choleric, sangvinik, melancholik, flegmatik)

Sociokulturní determinace osobnosti

Člověk je podle Aristotela tvor společenský. Jeho rozvoj je podmíněn sociálním prostředím, které mu umožňuje nejen přežití po stránce biologické, ale další rozvoj po stránce psychické, sociální a spirituální. Člověk se stává člověkem tím, že není pasivním tvorem, ale už od narození projevuje aktivitu (viz výzkumy interakce mezi kojencem a jeho matkou, jak uvádí Matějček Z. v knize Výpravy za člověkem). Směřuje k tomu, aby našel svou identitu, sama sebe ve smyslu: „kým mám být“, „kým se mám stát“, aby naplnil svůj život tak, aby měl smysl („aby se život vydařil“). A to už je rovina spirituální.

Rozvoj v oblasti biologické předpokládá zdravé životní prostředí.

Rozvoj v oblasti psychické předpokládá, přiměřeně stimulující podněty skrze autentické, hodnotově pozitivní a spolehlivé lidské vztahy.

Toto je však možno prožít jen v rovině sociální.

Rozvoj v oblasti spirituální předpokládá autentické hodnoty. (Podle filosofa Jana Sokola můžeme hodnoty rozdělit do tří vrstev. První vrstvou jsou hodnoty komerční: nakupování prostředků pro život, prodávání. Druhou vrstvou jsou hodnoty tvorby. Jsou velmi důležité pro naplnění potřeby uznání, tvorbu sebevědomí a utváření osobní identity člověka. Také pro rozvoj osobnosti ve smyslu naplnění potřeby seberealizace. Patří sem například práce, nejen jako získávání prostředků k životu, ale také naplňování smyslu života. Je to například tvorba domácnosti, jako bezprostředního životního prostředí. Třetí vrstvou jsou hodnoty „které nelze ničím

koupiť“. To jsou základní hodnoty, na kterých spočívá existence člověka: odpuštění, přijetí, láska, spravedlnost, pokoj, dobrota, věrnost...

Rozvoj člověka probíhá v kontaktu s určitou **společností**. Ta má svou strukturu, uspořádání a dynamiku. Společnost je takové uspořádání vztahů mezi jedinci, které je podřízeno určitým pravidlům, aby mohl fungovat určitý řád. Ten souvisí s jistou formou organizace, dělby práce a legitimizace moci, s určitou kontrolou individuálního a kolektivního. (Duffková et al). Řád vnáší do života společnosti určitý způsob (kód) praxe, kterému příslušníci dané společnosti rozumí. Řád v sobě obsahuje možnost vynutit si poslušnost tomuto řádu prostřednictvím sankcí. Tím se společnost brání proti chaosu. Řád umožňuje předvídat chování druhých, přináší pevné body, o kterých se nepochybuje. Tím vnáší do života lidí bezpečí. Tato možnost Podle Baumana vzniká všude tam, kde si jednotlivec aktivně uvědomuje existenci druhých lidí, vstupuje s nimi do vztahů, komunikuje s nimi, přestává být ryzím egoistou, (ne) vědomě existenci určitého řádu (autorit, norem tradic) respektuje a dle těchto skutečností koriguje své chování a cíle. Společnost se tak stává prostorem, ve kterém koexistují více, či méně ohleduplní lidé, kteří zaujímají jisté pozice a hrají určité role v životní hře podléhající konvencím. Podle Durkheima vzniká sdružováním jednotlivců kolektivní vědomí. Jedinec jeho vlivem jedná jinak než by jednal sám. Fakt podřízení se tomuto vědomí mu přináší osvobozující zkušenost osvobození se od slepých fyzikálních sil. Také od zvláště silných jedinců. Společnost pozvedá člověka, biologického tvora z animální úrovně na úroveň bytosti kulturní a sociální, na člověka s velkým Č.

Jednání členů společnosti je vedeno snahou dosáhnout zabezpečení života. Ustanovují se určité efektivní způsoby jednání a nazírání na realitu. Ve společnosti můžeme rozlišit

IDEJE (určující hodnoty a pojetí života: například demokracie);

ARETEFAKTY(nástroje k získání obživy: dříve kyj, luk a šípy; dnes technicky vyspělé přístroje, stroje, stavby, prostředky ke komunikaci – mobil, počítač atd; auto a jiné dopravní prostředky; sportovní nářadí...ale i atomová bomba!)

INSTITUTE (ustálené komplexy způsobů chování a mezilidských vztahů, kterými se řeší opakující se životní problémy. Institute udržují daný sociální celek. Například: manželství, rodina, školství, práce jako zaměstnání, stát, policie, zdravotnictví, náboženství... Ale také například korupce a prostituce).

REGULATIVY (sociální normy a pravidla lidského chování).

Podle sociologa Martina Reese existují faktory, které ovlivňují každou společnost jako celek: přírodní podmínky, ekonomika, geopolitika, ideologie, kultura, náboženství.

Každá společnost se musí s těmito okolnostmi vyrovnávat. Sociolog T. Pearsons uvádí schéma AGIL: každý sociální systém má tyto funkce, aby byl stabilní a odolný:

A – adaptation: přizpůsobování se společnosti okolním podmínkám a zajišťování jeho udržení při životě. Je to úkol pro ekonomický subsystém.

G - goal attainment: dosahování cílů. To má na starosti politický subsystém.

I - integration: integrace. Je záležitostí právního subsystému.

L – latence: udržování vzorů. Tuto funkci má zajišťovat náboženství, filosofie a politické ideologie. (dle knihy autorů DUFFKOVÁ, URBAN, DUBSKÝ: Sociologie životního stylu, Plzeň 2008)

Každá společnost je součástí širšího kulturního okruhu. Česká majoritní společnost se nachází v okruhu Západní euroatlantické civilizace (západní Evropa a severní Amerika). Má své stěžejní hodnoty, které vyplývají z její historie. Kořeny evropské civilizace jsou v židovské kultuře (desatero), antice (filosofie: zákony a logika v myšlení, pravdivost úsudku, kladení argumentů, odůvodnění mravních norem) a v římské civilizaci (právo). Z tohoto dědictví vyrůstá například: úcta k lidské osobě, koncept lidských práv, svoboda, demokracie. Každá společnost tyto stěžejní hodnoty reflektuje a prožívá vlastním, národním způsobem, který vyplývá z dějin utváření národa. To se projevuje například v právním a politickém systému, ale také například ve školství.

V současnosti je velikou výzvou globalizace, kdy mnoho lokálního zaniká a prosazuje se nadnárodní. Zároveň se vyskytují v Evropě minoritní kultury, dlouhodobě usazené, které pocházejí z jiných kořenů (romská kultura). Stále si relativně zachovávají svá odlišná specifika. Aktuální je příchod příslušníků jiných kultur z východu.

Růst člověka do jeho optimální existence a fungování ve společnosti se nazývá **socializace**. Je to proces rozvoje od biologické bytosti k bytosti společenské. To znamená bytosti, která se dovede tvořivě adaptovat na různé podmínky své existence takovým způsobem, že nedochází k její degeneraci a zániku, ale k jejímu rozvoji. Je to proces vytváření nové kvality života, proces kultivace osobnosti. Jak uvádí Šobáň, je to proces růstu od biologické bytosti, jako systému reflexů a instinktů vedoucí k uspokojení základních potřeb, k bytosti společenské, která se dovede přizpůsobit složitým životním podmínkám. Je to proces tvorby osobnosti a její kultivace, který vede:

1 od animality k lidskosti

2 od bezprostřední efektivity k sebekontrolě

3 od konkrétního a katatymního (vlastními přáními) vidění světa k logice, kausalitě a pojmovému myšlení

4 od bezprostřední emotivní komunikace ke komunikaci symbolické (řeč)

5 od excitace k diferencovanému emocionálnímu životu

6 od prožívání fenomenálně daného světa k prožívání světa tvořeného vlastní imaginací

7 od heterochtonii a závislosti k autochtonii a osamostatnění se

8 od tělesné a fyziologické impulzivity k tvorbě hodnot a zapojení vůle

9 od egocentrismu a soužití

10 od prvotních potřeb k akceptaci nemateriálních hodnot a zájmů

11 od splývání se světem k uvědomnění si já-ty a jáství

12 od reflexů a instinktu k diferencovanému paradigmatu

13 od závislé bezmocnosti k samostatnosti a relativnímu ovládnutí světa a sebe sama

14 od jednoduchého k diferencovanému

15 od vnější kontrole ke kontrole vnitřní

Socializace probíhá v rámci interakce sociálním učením. **Sociální učení** má formy:

1. Přímé *posilování* učení odměnou a trestem. Žádoucí a odměněné chování je fixováno, nežádoucí chování je trestem potlačováno.
2. *Napodobování* (imitace) jiného člověka, kterého si jedinec váží.
3. *Identifikace*, tj. převzetí všech pozorovatelných způsobů chování *referenční osoby*, kterou si jedinec zvolil jako model.

Jedinec si osvojuje: jazyk, způsoby komunikace, sociální role, normy chování a morální standardy, utváří si hodnotovou hierarchii.

Každá společnost má také kulturní kontext. Kultura nabízí lidem určitý referenční rámec na základě hodnot, vybavuje je určitým viděním světa. K hodnotám kultura dospívá svým vývojem. Hodnoty vyplývají z dlouhodobě osvědčených strategií jednání. Příslušníci dané kultury nejprve řeší naplnění svých potřeb. Jednáním a rozhovory nositelů dané kultury, interaktivní reflexí individuálních a kolektivních představ se v dlouhodobém horizontu dospívá k tomu, co je dobré povolené, žádoucí, vkusné, cenné, významné a co je nemístné a nežádoucí. To slouží jako kritérium pro hodnocení jednání druhých a jako základ posuzování míry společenské prospěšnosti jednotlivých členů.

Tím authority (kněží, panovníci, rodiče...) kultury odůvodňují nároky společnosti na chování jedince a formují je k tomuto obrazu. V tom spočívá socializační funkce kultury. Souvisí s každodenním, rutinním nastolováním řádu. Kultura tak vytváří určitý tlak na jedince. Je to zároveň podaná ruka společnosti, díky které, se jedinec může plnohodnotně integrovat do jejích struktur. Záleží pak, jak se podaří příslušníkům kultury předkládané hodnoty zvnitřňovat a proměňovat je v postoje.

